Turkish Studies

Volume 14 Issue 7, 2019, p. 3953-3966

DOI: 10.29228/TurkishStudies.37043

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 16.09.2019

✓ Accepted/Kabul: 20.12.2019

📅 Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (19.09.2019)-Referee 2 (02.12.2019)

This article was checked by turnitin.

KOCASIZ YAŞAM: YOZGAT'TA BOŞANMIŞ KADINLARIN DENEYİMLERİ*

Hatice SOYGAN** - Esra GEDİK***

Öz

Bir toplumda evlilik olgusu ve aile kurumu var olduğu gibi, aynı toplumda boşanma olgusu da varlığını göstermektedir. Bu nedenle sosyologların göz ardı edemeyeceği toplumsal hususlardan bir tanesi boşanma olgusudur. Çalışmanın öncelikli amacı, Yozgat'taki boşanmış kadınların boşanma sonrası karşılaştıkları ekonomik, sosyo-kültürel güçlüklerle baş etme yolları ve bu yolları izlerkenki yöntemlerinin neler olduğudur.

Araştırmada boşanmış kadınların sosyo-ekonomik düzeyde ve toplumsal cinsiyet bağlamında yaşamış olduğu zorluklar üzerine çalışılmıştır. Bu doğrultuda Yozgat ve civarında yaşayan 30 boşanmış kadın ile görüşme yapılmıştır. Boşanmış kadınların sosyo-demografik özellikleri değerlendirilmiş ve boşanmanın boşanma sonrası yaşamları üzerindeki etkilerinin neler olduğuna dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada asıl amacımız, boşanmayla evliliği sona eren kadınların, boşanmış bir kadın olarak ekonomik açıdan Yozgat'taki hayatı nasıl yaşadıklarını kavramaktır. Çalışmanın temel argümanı, Yozgat'ta boşanmış kadınların, evlilikten ayrılma sonrası yetersiz veya alınamayan nafaka ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklanan ekonomik zorluklar nedeniyle boşanma sonrası çözüm olarak aileleri ile yaşamaları/aile bağımlı olmaları ve tekrar evlenmeleri dışında bir yol bulamadıklarıdır. Bu kadınlar, ailelerinin veya eski eşlerinin desteğine güvenmeksizin, özerk haneler kuramıyorlar, kendi ayakları üzerinde istedikleri hayatı yaşayamıyorlar. Bu çalışmada bizim iddiamız bu kadınların evli oldukları süre içinde karşılaştıkları ekonomik bağımlılık ve yetersiz nafaka nedeniyle ekonomik zorluklar yaşadıklarıdır. Bu kadınlar tek ebeveyn olarak çocuk bakımından

* Bu makalenin yazımında Hatice Soygan'ın Temmuz 2019'da Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde kabul edilen yüksek lisans çalışmasının verilerinden yararlanılmıştır.

** Akdağmadeni Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü – Sosyolog, E-posta: hati.soygan@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: esragedik.34@gmail.com

sorumlu oldukları için iş gücü piyasasında da zorluk çekmektedirler. Bu nedenle de ekonomik olarak kendilerini güçlendirmekte zorluk yaşamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, aile, boşanmış kadın, nafaka, bekar ebeveyn.

LIVING WITHOUT HUSBAND: EXPERIENCES OF DIVORCED WOMEN IN YOZGAT

ABSTRACT

Just as marriage and family institution, divorce is a phenomenon that exists in a society. Thus, it is one of the social matters that sociologists should never ignore. The primary aim of this study is to find out how divorced women in Yozgat deal with post-divorce economic and socio-cultural challenges and the methods they adopt to this end. This study investigates the challenges faced by divorced women both at a socio-economic level and in terms of gender. In this regard, 30 divorced women living in Yozgat and its vicinity were interviewed. The socio-demographic qualities of those women were evaluated and the effects of divorce on women's lives thereafter were underlined.

Our main goal in this study is to understand how women, whose marriages were ended through divorce, experience life as a divorce woman in Yozgat in terms of economy. The main argument of this study is that divorced women in Yozgat cannot find a way except living with their family/being family-dependent after divorce due to insufficient alimony/child support or not being awarded one at all as well as economic troubles arising due to gender division of labor. Those women can neither establish an autonomous household without their ex-husband's or family's support nor live as they like on their own feet. In this study, we argue that those women face economic challenges due to their economic dependence during marriage and due to insufficient alimony/child support. They also experience hardship in labor market since they, as single parents, are also responsible for childcare. Thus, they have difficulty in empowering themselves economically.

STRUCTURED ABSTRACT

Most people do not enter into a marriage with intention of getting split. Marital dissolution disrupts this structure and former spouse is faced with problems of changing her perspective on everyday life from that of a married person to that of a divorced woman. As we all know, couples are not only bound by love. They live together in one household, share economic resources, support each other, parent together, and share social relationships with relatives, neighbors, and friends. As a consequence, marital dissolution implies new arrangement of economic resources, employment, applying for financial support or informal support, arguing about childcare and custody, searching for social support. Each of these changes can be problematic. Although the marital dissolution is an area of intensive research, not so much

attention is directed to its consequences. This study deals with consequences of marital dissolution and focuses on its economic aspects. Single women's inability to maintain a living after marital dissolution is related very much with economic issues. This research has two basic aims. First, to provide a comprehensive picture of the economic consequences of marital dissolution for divorced women. Second, based on this account, to explain coping strategies of divorced women.

Our basic assumption is that the causes of why single women, divorced women, in Turkey cannot maintain a decent living after marital dissolution are to be found in the interaction between disadvantages in the market and the family. The gender division of labor which assigns to women a primary role in the family and the secondary position in the market is reflected in inequalities which single mothers experience in the society. Market based societies have evolved a gender division of labor that is built into the institutions of marriage and family. Mothers have been discouraged from participating in paid labor, and women's wages were low. Social insurance programs were constructed on the same basis, "designed to reinforce families comprising heterosexual, married couples with a primary male breadwinner and their children" (Albelda, Himmelweit, and Humphries, 2013: 2). Without strong family networks, employment opportunities, extensive and high-quality care for children of all ages, and/or government income support, single parents cannot possibly have the resources they need to raise children and run a household. As happened in many countries, in Turkey, there is an increasing tendency of divorce rate. Many researches about divorce provide that women have lost majority of their income, have been full responsible of caring the children, and come across with social and cultural stigma (Demircioğlu, 2000; Özar and Yakut-Çakar, 2012). The absence of public regulations and rigidness of the gender division of labor render it almost impossible for women to work in jobs outside home which can provide them income. For this reason, the demise of their husbands may push women, generally together with their children, into an abrupt impoverishment. Furthermore, social values against women who live without a man reflects negative impacts on already existing financial problems of women. The increase in the numbers of single parenthood and many children raised in families headed by women has a new effort to investigate single parenthood. While all parents confront the tensions the need to care for their children while also earning a living, these tensions are much more acute for single parents, simply because they have no access to male wages. Not only lack a second earner, but also the primary earner is female. single parents tend to be in worse financial circumstances than two-parent families (Holden and Smock, 1991). Male bonds of obligation to support women are weakening these women economically and socially when they lost their husbands.

Qualitative data collection and analysis methods were used in this study. It was applied to women who had divorced living in Yozgat province. For this study, snowball technique was applied in the sense of finding the sample group which is difficult to determine by moving to each other like a snowflake and establishing a connection. First of all, gaining the trust of the divorced women interviewed helped them to reach out to other divorced women.

Women's dependency on men is obvious when men do no longer exist in the family. The outcome of this familial change intensely alters the living standards of women in several ways. On the one hand, they are incapable of meeting the basic needs of the family while on the other hand they encounter stigmatization as women without the control of husbands in the society.

Those women can neither establish an autonomous household without their ex-husband's or family's support nor live as they like on their own feet. In this study, we argue that those women face economic challenges due to their economic dependence during marriage and due to insufficient alimony/child support. They also experience hardship in labor market since they, as single parents, are also responsible for childcare. Thus, they have difficulty in empowering themselves economically.

Keywords: Marriage, family, divorced woman, alimony, single parent.

Ailenin dağılmasının doğurduğu ekonomik sonuçlar, son yıllarda pek çok yayına konu olmuştur (Brandwein, v.d. 1974; Weiss 1984; Arendell 1987; Duncan ve Hoffman 1985; Gerstel 1987; Holden ve Smock 1991; Amato 2000). Tek ebeveynli ailelerin çoğu için süregelen bir maddi kriz söz konusudur. Ailenin dağılmasıyla birlikte çocukların beslenme, giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, okul ücretlerinin ödenmesi, eski yaşam standartlarının sürdürülmesi ve çocukların kişisel harcamalarına yetişmek gittikçe zorlaşır. Maddi durumu çok iyi olmayan bu kadınların geçimlerini sürdürebilmek için kullandıkları çeşitli stratejiler bulunmaktadır. Bekar anneler¹, (eski) kocalarının sorumluluklarını da üstlenmek zorundadırlar. Bu bağlamda kullanılan en yaygın strateji bir iş bulmak, aileden (akrabalardan) yardım, nafaka veya devlet yardımı almaktır.

Bu çalışmada, boşanmış kadınların ekonomik durumunun boşanma sonrasına ilişkin önemli sorunlardan biri olduğu göz önünde tutularak, kadınların boşandıktan sonra yaşadıkları maddi zorluklar incelenmektedir. Evlilikteki cinsiyet rolleri, kadının yerini belirleyen cinsiyete dayalı iş bölümünü esas alır. Buna göre kadının yeri evdir, iş gücü piyasasından ayrıdır. Eve ekmek getiren rolleriyle erkeklerin yeri ise tam aksine dış dünyadır. Kadınların ekonomik açıdan kocalarına bağımlı oldukları kabul edilir. Cinsiyete dayalı iş bölümü ve çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukların esasen kadına yüklenmesi ile kurulmuş olan erkeğin kazandığı paraya yönelik bu bağımlılık, bu önemli rolü üstlenmiş kocanın yitirilmesinin kadının ekonomik durumunda büyük bir etkiye yol açacağı anlamına gelir. Dolayısıyla, evliliğin sona ermesi, kadınları ekonomik açıdan zor bir pozisyona sokmaktadır. Ancak, tüm kadınların boşanma ertesinde aynı zorluklara maruz kalmadığının altını çizmek gerekir.

Evlilik, erkek egemenliği altında inşa edilmiş maddi kaynaklar, boşanmış kadınların bağımsız şekilde gelir yaratma imkânlarını önemli ölçüde kısıtlar. Bu yüzden, boşanmış kadınlar genelde çalışmak zorunda kalır fakat ev işleri ve çocuk bakımı gibi meşguliyetler nedeniyle kariyerlerinde oluşan boşluklar, çocuk bakma sorumluluğunun iş imkânlarını kısıtlaması, mesleki ayırım veya ayrımcılık sonucu maaşların düşük olması gibi nedenlerle dezavantajlı konumdadırlar. Yalnız annelerin veya iki ebeveynli ailelerin farklı gelir kaynakları üzerinde yaptıkları analizde Garfinkel ve McLanahan (1986) yalnız ebeveynin düşük gelirli olduğunu belirleyen faktörlerin a)

¹ Uluslararası alan yazınında geçerli olan "single mother" kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında "bekar anneler" denildikçe kast edilen çocuğu olan boşanmış kadınlardır.

annenin düşük maaşla çalışması, b) çocuk bakımı hizmetinden mahrumiyet, c) yetersiz devlet yardımı olduğu sonucuna varmıştır.

Erkeklerin kadınları destekleme yükümlülükleri (evin reisi olarak tanımlanmaları), boşanmış kadınları ekonomik ve sosyal açıdan zayıflatmaktadır. Kadınlar, emeklerini satmak ve ücretlerin düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu tek cinsiyete yönelik bir piyasayla yüzleşmek zorundadır. Boşanmış kadınlar, ailenin geçimini sağlayan tek veya birincil kişiden mahrum şekilde bir yandan çocuklarla ve bakıma muhtaç yaşlılarla ilgilenirken öte yandan da geçimlerini sağlamak zorunda kalırlar. Bu iş bölümünün, ücretlerin belirgin ve süregelen bir şekilde cinsiyet ayrımı ile şekillendiği bu bağlamda, orantısızca kadınlara yüklenen çocuk bakımı sorumluluğu üzerinde önemli sonuçları bulunmaktadır. Holden ve Smock (1991: 69), [kadınların] daha düşük kazanç edinme ihtimallerinin kaynağında ne olursa olsun, artık evli olmayan kadınlar eve ekmek getiren rolüne üstlendikleri zaman, vefat eden veya eski kocalarının kadar kazanmalarının pek mümkün olmadığı altını çizmiştir.

En başta gelen ekonomik zorluk, artık aileyi iki kişinin yönetmemesiyle birlikte gelen ev idarelerinin ayrılması ve evin tüm harcamalarını tek başına üstlenme yükümlülüğünün doğmasıyla başlar. Ortak aile gelirinin ortadan kalkması hem kadınların hem de çocukların genel yaşam standartlarını düşürmekte ve daha başka maddi baskılar yaratmaktadır. Holden ve Smock'a göre (1991: 71) "Kadınların bu kazançlardaki kendiliğinden var olan paylarını yitirmeleri, evliliğin sona ermesi sonrasında yaşanan zorlukların en başta gelen sebebidir. Kocanın geliri sağladığı örtük güvence yitirildiğinde, kadınlar, bu yitirilen gelirin yerini çalışarak doldurmalarının önündeki - önceden var olan- engellerle yüzleşirler.

Boşanmanın, kadınların ekonomik refahı üzerindeki etkisi çeşitli faktörlere bağlıdır. Birincisi, bu kadınların çocukların vesayetini alma ihtimalleri babadan daha yüksektir ve nafaka ödemeyen veya gerekenden daha az ödeyen bekar babaların oranı hayli yüksektir. İkincisi, boşanmış kadınlar iş gücüne katılabilse de erkeklere kıyasla iş gücü deneyimleri daha azdır, tam zamanlı çalışma ihtimalleri daha düşüktür ve daha az kazanırlar.

Boşanmış Kadınların Ekonomik Sonuçlarla Baş Etme Yöntemleri

Biten evlilikle birlikte çocuklu kadınlar zorluklar yaşamaya başlar ve makul bir yaşam standardını daha fazla sürdüremezler. Boşanmış kadınlar resmi yardım alabilir. Resmi yardım kaynakları arasında eş nafakası, çocuk nafakası, yiyecek ve maddi yardım gibi sosyal yardımlar ve tek ebeveynli ailelere verilen ödenekler sayılabilir. Boşanmış kadınların ekonomik koşullarını etkileyecek, vergi tedbirleri ve ebeveyn izni gibi daha fazla kurumsal düzenleme olabilir. Kadınların iş gücü piyasasıyla olan bağının ve iş gücü piyasasındaki konumlarının daha zayıf olması, boşanmış kadınların maddi zorlukları göğüslemeleri açısından önem arz etmektedir.

Biten Evliliğin Getirdiği Maddi Yük

Boşanmış kadınların, boşanma sonrası ciddi bir sorun olan ekonomik durumlarına verilen önemi göz önünde tutarak, kadınlara herhangi bir maddi sıkıntı çekip çekmediklerini sorduk. Gedik'e göre (2015), "Türkiye'de boşanmış kadınlar, eşlerinden ayrılarak ailenin kutsal yapısını hem resmi hem gayri resmi düzeyde bozduklarına inanıldığından, aile, toplum ve devletin gözünde birer 'ekonomik yük'tür.'" Çalışmaya katılan kadınların birçoğu, Türkiye'de boşanmış kadınlara ilişkin bu yaygın tutumun örneğidir.

Yaşıyorum. Bu sefer mesela çalışmadım ablası. Hep aldı eşyalarını. Annem vefat etti, babam zaten iki ay üç ay çalışıyor işte kendi başını, kendini dolandırıyor. Herkese nasıl diyeyim, kendi geçiminin derdine düşmüş. Yani maddi durumu iyi olan yok benim ailede. Ara sıra çalışıyorum. Şuanda da işte İŞKUR'a başvurdum oradan da bir iş çıkmadı. (K2, 40 yaşında).

Çekine çekine yemeğe oturuyorsun babanın evinde. El oldun artık insan çekine çekine yiyor babanın evinde. (K8, 39 yaşında)

Boşanmak çok zor. Ekonomik olarak da tabii eşin olsa eve bir ekmek alır gelirdi, çocuklarımın başında dururdu. Sonuçta çocuklar erkek ben kadın başıma gücüm yetmiyor hepsini düşünmen lazım. (K13, 40).

Araştırmada boşanmış kadınların aylık gelir durumunun tespiti yapılmıştır.

Tablo I: Boşanmış Kadınların Aylık Ortalama Gelir Durumu

Boşanmış Kadınların Aylık(TL)Gelir Durumu	0-300TL	400-1000TL	1100-2000TL	2100-3000TL	3000 ve Üzeri TL
Kişi Sayısı	7	8	9	3	3
Kişi Yüzdesi	%23,3	%26,7	%30	%10	%10

Katılımcıların %30 ile en yüksek oranı oluşturduğu 1100-2000 TL arasında hanenin toplam gelirini göstermektedir. Bu oran 2019 asgari ücretin altında kalan ve dört kişilik bir ailede kişi başı düşen gelirin 505 TL'den yani asgari ücretin (2019 yılının asgari ücret tutarı olan 2020 TL'nin dörtte biri olan ücretin) dörtte birinden daha düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların hanede kişi başı düşen gelirin en yüksek olduğu ve bu gelire sahip olan katılımcıların oranının en düşük olduğu %10'luk dilimi göstermektedir.

Bu kadınların ekonomik durumu, çocuklu kadınların yaşadığı sorunlarla ilgili bize pek çok bilgi verir. Bu kadınlar kendi ailelerinden, akrabalarından ya da devletten maddi destek alamamaktadır ve hayatlarını kendileri kazanmak zorundadır. Fakat sosyal güvenliğin tam zamanlı bir iş bulmak boşanmış kadınlar için hayli zordur. Bunun nedeni, cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın öne çıktığı Türkiye'deki iş gücü piyasasıdır. Öncelikle, boşanmış annelerin hayatlarını idame ettirmekle ilgili yaşadığı zorlukların ardındaki faktör daha önce hiç çalışmamış veya evlenince işi bırakmış olmalarıdır. Sona eren evliliğin ekonomik sonuçlarını açıklarken, araştırmacılar (Holden ve Smock 1991; Amato 2000), kadınların, evlilik boyunca, bilhassa çocuk varken, iş gücü piyasasından uzak durdukları için genelde maddi açıdan kocalarına bağımlı olduklarını söylemişlerdir. Bu çalışmadaki boşanmış kadınların birçoğu evlendiklerinde veya hatta nişanlandıklarında çalışmayı bıraktıklarını ifade etmiştir. K 17 şöyle diyor “o zaman da çalışıyordum o zaman eczanede. Çalışıyordum ben, arkadaş tanıştırdı. Evlenince bıraktım işi.” K 22 şöyle dile getiriyor: “Aynı ortamda çalışıyorduk, iş yerinden burada bilirsiniz Yimpaş AVM var alışveriş merkezi orda ben tezgâhtardım, o da orda şofördü beraberdik o şekilde tanıştık. Çocuk olunca bıraktım çalışmayı işte.”

Seneler boyunca ben o insanla birlikte kalsaydım zaten benim geri kalan ömrümü çürütecekti ya da ben kendi ayaklarımın üzerinde durmayı öğrenemeyecektim çünkü ben evli kalsaydım benim çalışma hayatım olmazdı. Sonra çalışabildim. Ayrıldıktan sonra çalıştım ayaklarımın üzerinde durabileceğimi, bunu fark ettim. Oğlum tek başıma bakabileceğimi de fark ettim. O yüzden geri kalan ömrümü çürütmek istemedim açıkçası. (K 28, 22 yaşında)

Boşanmış kadınların beyanlarına göre, toplumdaki cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle erkeğin kazandığı gelir, aile için en uygun geçim kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, çalışmadaki pek çok kadın daha nişanlandığında işi bırakmıştır.

İkinci sorun ise, boşanmış kadınların iş bulsalar dahi düşük ücret almalarıdır. Bu kadınların yaptıkları işler boşanma sonrasında yeterli bir yaşam standardının sürdürülmesine yetecek geliri sağlayamamaktadır. “Kadın işleri” olarak adlandırılan işleri yapmak zorunda kalmışlardır. İş imkânları sınırlıdır. Çoğunlukla sekreter, hemşire veya tezgâhtar olarak çalışmakta ve her şeyden önce anne, asistan, temizlikçi, çocuk bakıcısı ve hizmetçi olarak görülmektedirler. K 13 durumunu şöyle anlattı “Eşim bizim yanımıza gelip gitmedi. Bizden soğudu, O tarafı tercih etti. Biz de burayı. O orda evlendi. Evlendi biz de bura kaldık. Çalışmak için gitti. Oradan sona evlendi. Ben burada hep hasta baktım, hep çalıştım, çalışıyorum da hala da.” Hasta bakarak dört çocuğuna bakmaya

çalışan Katılımcı 13 çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadığı zamanlar komşularının yardımıyla onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığını bu sözlerle ifade etmiştir.

Bu konuyla ilgili olarak, boşanmış kadınlar için ekonomik zorluklar doğuran olan bir diğer husus ise yeni medeni hallerinden ötürü işverenlerin boşanmış kadınlara iş vermek istememesidir. Katılımcı 23, hâlihazırda bulmuş olduğu ve çalıştığı iş yerinden ayrılmak zorunda kaldığını ve bu nedenle işsiz kaldığını şu ifadelerinde belirtmektedir:

Ben bir fabrikada çalışıyordum Yerköy'de. Bir patron vardı, adam bana asılıyordu. Patronumdu yani resmen asılıyordu bana. Eşi de vardı. Eşi de birlikte çalışıyorlardı, hani ben biliyordum eşinin sürekli baktığını ettiğini falan fark ediyordum. Adam dinlemiyordu, yani asılıyordu. Ben de en sonunda çıktım edemedim orda.

Örneğin, K-17 boşandıktan sonra karşılaştığı zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

Abi dedik selam verdik iş konusunda yardımcı olacaktı güya. Sonra kendine yakıştırmalar yaptı bu sefer. Karşıdaki evli barklı bir adam. Aramızda duygusal anlamda bir şey olduğunu gitmiş farklı birine söylemiş. Bu bile yetiyor yani. Olmasına gerek yok. Çene bitiriyor insanı. Farklı bir şekilde aksettiriliyor. Her anlamda zor boşanmak.

K-30 karşılaştığı durumu şu şekilde anlattı:

Çok fazla oldu. Mesela iş yerinde de bekâr olduğumu söyledim. Evlenip ayrıldığımı söylemedim. Çünkü yanlış bakıyorlar. Dul kadın çantada keklik, dul kadın erişilebilir çok kolay bir lokmadır. İstedığı kişiyle gezer, istediği kişiyle dolaşır, affedersiniz istediği kişiyle her şeyi yapar. Ama öyle değil aslında. Ben eğer çalışıyorsam çocuklarımın rızkı, kendi rızım için.

Üçüncüsü, ayrımcılık ve kadınların esnek çalışma saatlerine ihtiyaç duyması sebebiyle çoğu kadın bu iş kategorileri dışına çıkamaz. İş ve tek ebeveynliği bir arada yürütmedeki zorluklar nedeniyle rekabet edemezler. Kadınların iş gücü piyasasındaki şansını negatif yönde etkileyen bir diğer faktör de çocuk sahibi olmalarıdır. Yaslanabilecek bir eşi olmayan boşanmış kadınları sınırlı vakitlerini çocuk bakımı, ev işi ve ücretli işleri arasında paylaştırmaya iten duruma "çocuk cezası" adı verilir (Gornick, Meyers, & Ross, 1998). Ek olarak, boşanma sonrasında çocuğun vesayeti genelde anneye verilmektedir. Bu da aileye ihtiyaç duyulmasına neden olur (Raeymaeckers, Dewilde, Snoeckx, & Mortelmans, 2008). Birçok çalışmada sosyal yardım rejiminin yapısının tek ebeveynlik ve tek ebeveynlerin iş imkânları üzerinde etkisinin olup olmadığı sorusu sorulmaktadır (Orloff, 2009; Jenson, 2006; Mahon, 2005; Coakley, 2005). Bu çalışmalar, yalnız annelerin, çocuk yetiştirme ve para kazanma arasındaki ikileme düştüğünü kabul etmektedir. Bu çalışma kapsamında görüşme yapılan kadınlar özellikle ilgi duydukları bir iş seçmemişlerdi. Çok ihtiyaç duydukları geliri ve aileleri için gereken vakti kendilerine sağlayan herhangi bir işte, maddi zorunluluklar nedeniyle çalışıyorlardı. Dolayısıyla birçok kadın nafaka veya belediye yardımıyla geçimini sürdürmekteydi.

Ayrıca, kadınların eğitim ve çalışma durumları bakımından iş deneyimleri erkeklere kıyasla daha azdır ve evde durup ev işi yaptıkça ve çocuk baktıkça daha da azalmaktadır. Görüşme sorularını cevaplayan boşanmış kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması dikkat çekmektedir. Eğitim düzeyi düştükçe kadınların iş imkânlarının da kısıtlı olmasına yol açmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan kadınlar genellikle ev hanımı olarak hayatına devam etmekte veya temizlik

işleri, hasta bakıcılığı, günlük başka hanenin işlerini parayla yapma gibi en asgari düzeydeki işlerde çalışmaktadırlar.

Genel olarak Yozgat'ta iş imkânının kısıtlı alanlarda bulunması boşanmış kadınlar için iş istihdamı bağlamında bir zorluk oluşturmaktadır. Dolayısıyla Yozgat sınırlarında, boşanmış kadınların bu zorluklarla başa çıkabilmesi için yardım alması gerekmektedir. Bu yardımların ise sadece erzak, eşya ve para yardımı olarak sınırlandırılmış olması onlar için gerçekten aşılması gereken bir husus olmuştur. Bu yardımların kısa süreliğine ve az olması ise diğer zorluklardan biri olarak görülmüştür. Kadınların ekonomik zorlukları atlatabilmesi için gerekli sermayenin yokluğu ise onları girişimci olmalarından uzak tutmakta ve var olan girişimci yeteneğinin ise baskılanarak yok edildiği görülmektedir. İmkânların kısıtlılığı ve gelirin düşüklüğü veya olmayışı kadınları boşanmış olma durumuyla birlikte olumsuz yaşam koşulları ile karşı karşıya getirmektedir.

Baş Etme Stratejileri: Nafaka, Aile ve Yeniden Evlenme

Çalışmak, boşanma sonrası yaşanan maddi zorlukların üstesinden gelmenin tek yolu değildir (Duncan ve Hoffman, 1985). Boşanma sonrası maddi zorluklar yaşayan katılımcılar, maddi kaygılarını dindirecek çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejiler a) nafaka, b) aile yardımı, c) yeniden evlenme şeklinde sıralanabilir.

Nafaka

Teoride, ücretli işten kazanılan gelirlerine ek olarak, boşanmış kadınlara eş ve çocuk nafakası da verilmelidir. Fakat bu çalışmaya katılan kadınların çok azı nafaka almaktadır. Eşinden boşanmış kadınların çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamaları için nafakaya ihtiyacı olduğu, fakat nafaka alma konusunda sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Mülakat yapılan 30 katılımcıdan yalnızca 4'ünün nafaka aldığını, bu 4 eşinden boşanmış kadınların ise yalnızca 2'sinin çocuklarının nafakasını düzenli olarak aldığı kendilerinden öğrenilmiştir. Katılımcı 1'in ifadelerinde nafaka almak için zorluklar yaşadığından şöyle bahsetmektedir:

Beyefendi de nafakalarını bu güne kadar düzgün ödüyordu tehdit içeren mesajlarla birlikte. Hani bu ay yatırmayacağım git istediğin yere şikâyet et artık böyle senelerce altı sene biz bu işi böyle sürükledik. Yatırdım, yatırmadım, yatırmayacağım şöyle böyle, bir ortak evimiz var vay evi satacağım. Vay şöyle yapacağım böyle şeyler yapıyor.

Nafakalarının düzenli olarak ödenip ödenmediği ve bu konuda herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda katılımcıların birçoğu, kocalarının nafaka ödemediğini, ödeyenlerinin de düzenli olarak ödeme yapmadığını söylemiştir. Genel olarak eğitim düzeyi düşük olan kadınların iş bulma konusunda zorlanmaları ve bunun yanında hukuki koşullar konusunda bilgiye sahip olmamalarından dolayı hakları savunamamakta ve ekonomik gelir de elde edememektedirler. Hukuki olarak eşlerinden hem tazminat hem de nafaka alabilme haklarına sahip olmalarına rağmen, eşinden boşanmış kadınlar bu hakları hakkında bilgi sahibi olmamakta ve ekonomik olarak düşük gelirli olduklarından dolayı da haklarını savunamamaktadırlar.

Özellikle boşanmış kadınlardan çocuğa sahip olup, nafaka alamayanların ekonomik olarak gerçek bir buhran içerisinde oldukları da tespit edilmiştir. Katılımcı 3, nafaka da alamadığını ve bu sebepten çocuklarının geçini sağlamak için sosyal yardım aldığını şöyle belirtmiştir: "Hala yani bu işe girene kadar devletten ben şey alıyordum. İşte nafaka falan almadım, hiç bir gelirim olmadığı için devlet bana aylık nakdi yardım yapıyordu."

Görüşme yapılan boşanmış kadınların birçoğu, nafakanın kendileri için bir dezavantaja dönüştüğünü, kocalarının kendi taleplerini dayatmak ve kadınların hayatına ve çocuklarıyla olan ilişkilerine müdahil olmak için bunu bir koz olarak kullandığını belirtmiştir. K 29 şöyle diyor:

İki tane çocuk var okulu, servisi, her şey bana bakıyor ve ben nafaka almıyorum. Ekonomik destek almıyorum hiç kimseden. Tek başıma mücadele veriyorum. (...)Bütün haklarımdan feragat ettim. Sadece çocuklara nafaka bağlattım. Onun dışında hiç bir şey talep etmedim. Evimin eşyalarını aldım çıktım, ben geldim.

Görüşülen kadınlardan bazıları boşanma sürecini daha kolay ve sorunsuz şekilde atlatmak için tüm birikimlerini kocalarına bırakmış veya eş ve çocuk nafakasından feragat etmiştir. K 26 nafaka vermemek için eski eşinin tehdit ettiğini dile getiriyor:

Boşanma da bir hafta sürdü. Hani dedim ki şey “ee çocuklarımı bana bırakıyorsun. Nafaka da 800 lira istedim. 400 birine 400 birine.” Sonra dedi ki “Bunları da yapmazsan, diğer arkadaşlarının da resimlerini vereceğim internete” diye. Tehditle anlaşmalı bir boşanma yaptım. Alamadım evet.

Görüşülen kadınlardan pek çoğu için boşanma güçlenme anlamına gelmektedir. K 16 bu durumun örneği,

Nafaka bağlandı, geçen ay gönderdi. Bu ay gönderecek mi bilmiyorum, düzenli bir şekilde. Ama ona bağlı olarak yaşamak istemiyorum. Ben kendi ayaklarımın üzerinde duruyorum zaten. O da gönderir ekstra bir gelirim olur. Çocuğum için yatırım yaparım, üniversiteye gider, hani sırf çocuğum için yatırım. Yoksa ben o gönderse de göndermese de Allah'ın izniyle elim ayağım tuttuğu müddetçe hani kendi geçimimi sağlarım yani.

Bu çalışmadaki boşanmış kadınların deneyimleri Türkiye'deki sosyal politikaların ve toplumun cinsiyetçi yapısını gözler önünde sermektedir. Evli kadınları kocaları, evlenmemiş kadınları babaları geçindirirken bekâr kadınlar birer ekonomik yük kabul edilir. Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemi her gruptan kadını kapsayacak şekilde kurulmamıştır. Bunun nedeni sistemin aile odaklı olması ve çocuk, hasta ve yaşlı bakımı gibi devlete ait olan pek çok sorumluluğun aileye yüklenmesidir. Dolayısıyla, boşanmış kadınların nafaka gibi hukuki mücadeleleri çözümsüz kalmaktadır.

Sosyo-Ekonomik Destek

Boşanmış kadınların ekonomik açıdan zorluk çekmeleri ve bu zorlukların altından kalkabilmeleri için toplumsal yardımlar önemlidir. Ancak kadınların iş veya mesleklerinin olmaması ve istihdamın olmadığı bir şehirde yaşamaları onlara bir dezavantaj durumu oluşturmaktadır. Boşanmış kadınlar, boşanmadan önce ekonomik olarak eşlerine bağımlı yaşamalarından dolayı boşandıktan sonra ekonomik gelir elde etme yollarından bir tanesi olarak ekonomik destek veren kurumlara başvurma yolunu seçmeleridir. Bu kurumlar devlet destekli olabileceği gibi toplum içerisinde yakın çevrelerdeki yani aile, akraba, komşu gibi kişiler tarafından da olabilmektedir. Çocuğa sahip olan kadınların başvuru yaparak destek alabildiği kamu kuruluşlarından bir tanesi Sosyal Hizmet merkezleridir. Bu merkezler kadınların eşlerinden ayrılması ile ekonomik olarak zor durumlarda kalmasıyla verilen SED (Sosyal Ekonomik Destek)'ten faydalanabilmektedirler. Bunun dışında hem çocuğa sahip olan kadınların faydalanabildiği hem de çocuğa sahip olmayan kadınların ise nadir olarak faydalanabildiği SYDV vakfı tarafından hem ayni hem de nakdi yardımlar yapılabilmektedir. Katılımcılardan K-22 ekonomik gelirinden bahsederken çocuğunun bakımı için gerekli olan yardım hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “Kızımın birlikte yaşıyorum. Elinde rahatsızlığı var. Devletten yardım alarak geçiniyorum. 840 Lira.” Bir diğer katılımcı ise aldığı yardımların da kesildiğini belirterek ekonomik zorlukla karşı karşıya kaldığı K-11'in ifadelerinde şu şekilde görülmektedir: “Sosyal Hizmetlerin verdiği yardımla geçiniyordum. 840 TL onu da kestiler. Evrakları yenileyip verdim. Ama önümüzdeki ay verirler mi, belli değil. Şuanda 0 gelirimiz.”

Bu kadınların, en azından maddi durumları düzelene kadar yararlandığı bir diğer mekanizma da aile yardımudur. Katılımcıların çoğu boşanma sonrası dönemin ilk aşamasını, gerek

ayrı bir hayat kurana dek ebeveynlerinin yanında yaşayarak gerekse çocuk bakımı konusunda yardım alarak, ailelerinin desteğiyle atlatmıştır. Her ne kadar boşanmış kadınların birçoğu kendi ailelerinin gözünde ekonomik birer yük olsa da görüşme yapılan kadınlardan çok azı ailelerinden önemli miktarda maddi destek almıştır. Bu noktada başka bir katılımcı olan K-24 ise ekonomik gelirinin olmadığını ve akraba desteğiyle evini geçindirebildiğini şu ifadelerinde görebilmekteyiz: “Aile yardımı desteklemesiyle. Bir gelirim yok.”

K 30 şöyle anlatıyor durumunu: “Çok fazla. Mesela ayakkabı almak istiyorum, alamıyorum. Montunu abisi gönderdi mesela. Bir de doğalgaz ödüyorum. Yani çocuk bir de liseye gidiyor, 840 lirayla geçim olur mu?”

Birçoğu çocuk bakımı konusunda ailesine bağımlıdır. Diğer birçok kadın ise aileleriyle birlikte yaşayarak daha kapsamlı bir yardım almaktadır. Çoğunun çocuklarına, onlar isteyken kendi anneleri veya akrabaları göz kulak olmaktadır. Bunun nedeni, günlük bakım hizmetlerinin yetersiz olmasıdır. Boşanmış kadınların birçoğu çocuk bakımı konusunda ailesine bağımlıdır. Bu kadınlar bu yardımın hem olumlu hem de olumsuz yanları olduğunu söylemiştir. K 17 yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

Benim dört ay annem baktı zaten çocuklarıma. Dördüncü maaşımı almama 15 günüm var ve artık dedi ki annem “artık ben idare edemiyorum”. Ben kendi zamanımda anlaşılamamıştım ki şimdi nasıl ben annemle anlaşabileceğim. Kendi kızınla sen anlaşamıyorsun ki. Her gün geliyorum çocuk ağlıyor. Bu sefer annemle çocuk arasında kalıyorsun. Yani ister istemez psikolojik olarak etkileniyorsun.

K 28 durumunu şöyle ifade ediyor: “Çünkü çocuk çok küçüktü daha o zaman beziydi, sütüydü, mamasıydı derken biraz sıkıntı çektim. Onda da sağ olsun ailem destek oldu. Küçük bir zaman aldılar, hani geçim sıkıntısı. Onun haricinde zaten çalışmaya başladım.”

Birçok katılımcı, onlar isteyken çocukları bir yabancıya değil kendi akrabalarının yanında olduğundan içlerinin rahat olduğunu söylemiştir. Bu yardım sayesinde gün boyu ve hatta hafta sonları çalışabilmektedirler. Bu nedenle aileleri bebek bakıcılarından daha iyi bir yardım sunmaktadır.

Ailesinden yardım alamayan kadınlar ise kendileri çalıştıkları sırada çocuklarının güvenliğini sağlamak için farklı çözümler bulmak zorunda kalmıştır. Genellikle resmi olmayan sektörlerde, sosyal güvencesiz olarak çalışmaktadırlar. Çünkü kadınların aileleri kadınları kabul etse de bazen çocukları istemeyebiliyorlar. Örneğin, K 30 şöyle ifade ediyor:

Babam dedi çocukları getirme başımın üstünde yerin var. Ben ölünce maaşım sana kalır evlenmezsen kardeşinle de konuşurum ev de sana kalır. Oh yer içer oturursun çocuklarını getirme bana ben o adamın çocuklarını görmek istemiyorum. Onun tohumu diye bakıyorlar affedersiniz çok söylenecek bir söz değil ama. Öyle bakılıyor.

Geleneksel olarak kadınlara ve erkeklere farklı işlerin uygun görülmesi ve biyolojik farklılıklar ve iş bölümü ile gerekçelendirilen mesleki ayrımcılık, kadınların evliliğin sona ermesinin ardından ekonomik zorluklar çekmelerine yol açmaktadır.

Yeniden Evlenme

Evliliğin sona ermesinin doğurduğu maddi sonuçlarla baş etmek için yeniden evlenme ve işe girme, ilgili literatürde ele alınan ana stratejilerdir (Mortelmans ve Jansen, 2010). Her iki stratejinin de boşanmış ve dul kadınların biten evliliklerinden sonraki ekonomik koşullarını olumlu yönde etkilemesi beklense de bu stratejilere, özellikle yeniden evliliğe başvurulmasının esas nedeni bu olmayabilir. İnsanları yeniden evlenmeye yönelten pek çok neden bulunmaktadır. Bunlar, bir eşe ilgi duyulması, sosyal yaşamda ve kültürde “evli” hayatını teşvik eden sosyal baskılar, aşık

olmak veya maddi güvence elde etmek şeklinde sıralanabilir. Sweeney (2002: 410), “Yeniden evlilik, bir duygusal destek ve yakınlık kaynağı sunmanın yanı sıra boşanma sonrasında aile gelirinde ciddi düşüş yaşayan birçok kadın ve çocuk için ekonomik istikrarı yeniden tesis eder” der. Yeni bir eşle yuva kurmanın altında yatan ekonomik nedenlerden biri, evlilikle ilişkilendirilen ekonomik güvence ve maddi kazançlardır. Görüşmeler sırasında ekonomik açıdan kendilerini idare edemeyen boşanmış kadınlar için evliliğin alternatif bir baş etme stratejisi olduğu görülmüştür. Yeniden evlenmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda boşanmış kadınlar bu konuda genelde olumlu konuşmuşlardır.

Eğitim durumları düşük olan kadınlar evlilik öncesi, evlilik süreci, evlilik sonrasında erkeğe birçok yönden bağımlı olduğu gibi ekonomik olarak da bağımlı olması onların boşandıktan sonraki süreçte ekonomik olarak zorluklarla baş başa kalmasına neden olmuştur. Boşandıktan sonra herhangi bir iş bulamayan veya herhangi bir işe yatkınlığı olmayan ve eğitim düzeyi düşük olan kadınlar ekonomik sorunlarının üstesinden gelebilme yöntemlerinden bir tanesi olarak yeniden evlenmeyi seçmektedirler. Ekonomik olarak sorunlar yaşamış ve iki çocuğu ile yaşam koşullarına karşı mücadele etmiş olduğu öğrenilmiş olan Katılımcı 19 şu şekilde vermiştir: “Yediğim ekmekler geri tekrar burnumdan geldi. Ondan sonra hiç bir yere gitmedim bir yaşlı adamla evlilik yaptım, o adamla bir altı ay evli kaldım.”

Öte yandan, tekrar evlenmek istemeyen kadınlar hayatlarının kendi kontrolleri altında olmasını sevdiklerini dile getirmiştir. Bazı kadınlar, çocuklarını, onların ihtiyaçlarını anlayamayacak yeni eşlerden korumak istedikleri için yeniden evlenmeyi düşünmediklerini belirtmiştir. Bu çalışma boşanmış kadınların ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için stratejiler geliştirdiğini göstermektedir.

Sonuç

Kadın sadece karşı cinse hitap etmemektedir. Toplumda olduğu gibi kadınlara da değerler atfedilmiştir. Bir kadının eşinden boşanmış olması durumu sadece bir kadının sorunu olarak görülmeğe çıkmış ve sosyolojik olarak derinleştirilmesi gereken bir sosyal olay olmuştur. Derinlemesine ölçülüp, anlaşılmağa çalışılan boşanmanın kadın üzerindeki toplumsal etkilerinin sonuçları da ortaya konulmağa çalışılmıştır. Kadının boşanma eylemi bir Yozgat toplumunda kadını dezavantajlı grup içerisinde bırakmış olan sorunlar getirdiği gibi daha düşük oranla kadını avantajlı konuma getiren boşanma sonucu gelen durumlar da getirmiştir. Bu avantajların ya da daha yüksek oranlarda olan dezavantajların neler olabileceği konusunda Yozgat'ta bulunan eşinden boşanmış 30 kadın ile derinlemesine mülakat formu doldurulmuştur. Mülakat formu üç bölümden oluşmaktadır. Görüşmelerde kadınlara 11'i demografik tespitler olmak üzere, toplam 29 açık uçlu ve yarı yapılandırılmış sorular sorulmuştur. İlk bölüm demografik olarak; yaş grubu, eğitim durumu, iş durumu, gelir durumları araştırılmıştır. İkinci bölümü, boşanmış kadınların boşanmadan önce onları boşanma kararı almalarındaki sebeplerin neler olabileceği konusundaki sorular oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde ise boşanmış kadınların boşanma sonrası karşılaştıkları güçlükler ve bu güçlüklerle baş etme yolları araştırılmıştır. Yozgat'ta yaşayan boşanmış kadınlar denildiğinde sadece Yozgat'ın merkez mevkii değil tüm ilçelerinden örneklem grubu oluşturulmuştur. Eşinden boşanmış kadınların oran olarak değerlendirildiğinde 30 kadından sadece 2'sinin nafaka aldığı, fakat bu 2 kişinin ise düzenli olarak nafaka alamadığı öğrenilmiştir. Eğitim düzeylerinin genel olarak ortaokul ya da lise mezunu olmaları ve hukuki hakları konusunda bilgi sahibi olamamalarından ve bir diğer sebep olarak ekonomik olarak destek alamamış durumda olduklarından nafaka yardımı da alamamaktadırlar. Bu nedenle ekonomik zorlukları aşmak için en önemli çözüm yolunu aile yanında yaşamına devam etmeyi seçmektedirler. Bunun en büyük sebeplerinden bir tanesinin evliyken sadece eşlerinin maddi kazanç sağlaması ile mesleki anlamda herhangi bir işte çalışmamış olmalarındandır. Çünkü herhangi bir iş-meslek eğitimi ya da tecrübesi almamış ve eğitim düzeyi düşük olan boşanmış kadınlarda, boşanma sonrası ekonomik kazanç bağlamında bir boşluk oluşmaktadır. 30 katılımcı kadınların yaş ortalamasının en yüksek oranını

25-55 yaş aralığının oluşturması boşanmış kadınların genel olarak orta yaşta olduğunu göstermiştir. Çalışan boşanmış kadın sayısının 12 olması ve çalışmayan boşanmış kadın sayısının ise 17 olması Yozgat'ta boşanan kadınların yalnızca %40'ının çalışıyor olmasının sebebi, onların evli oldukları süre boyunca eşlerine bağımlı olarak yaşadıklarından olduğu tespit edilmiştir. Yozgat'taki boşanmış kadınlardan sadece 1'i sigortalı olarak çalışmaktadır ve sadece 1'i emeklidir.

Sigortasız çalıştırılan ve normal iş gücü piyasasının altında çalışan boşanmış kadınlar, boşanma sonrası aile yanında kalma çözümüne ek olarak sosyal yardımlar ile geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Hem ucuz iş gücü olarak çalışmaya başlamakta hem de aynı zamanda iş yükü artmaktadır. İş yükü artan kadının hem iş yeri hem ev içi işlerde çalışması ile dadılık, yaşlı bakıcılığı ve ev içi tesisat işlerini de beraberinde getirmektedir. Boşanmış kadının Yozgat'taki ekonomik konumuna bakıldığında ortalama olarak asgari ücretin 1/4'i kadar olduğu bulgulanmıştır. Boşanmış 30 kadından 17'si aile desteği alarak ve akraba, komşu, çevre yardımları alarak geçimini sağlamaktadırlar.

Araştırma sorularını cevaplayan kadınların %40'ını 2 çocuğu olan kadınlar oluşturmaktadır. Bu oranı oluşturan en yüksek sayı ise 12 katılımcıdan oluşmaktadır. 30 kadından 2'sinin 4 çocuğa sahip olması ve çocuklarının hiçbirinden haber alamaması da onların annelik haklarından mahrum bırakıldıklarını ve bu haklarını koruyamadıklarını göstermektedir.

Bu çalışma ile boşanma nedenleri ve kadınların boşanma sonucu yaşamış oldukları zorlukların sosyo-kültürel açıdan değerlendirildiğinde, cinsiyet ayrımının eril buhran ile birleşiminden doğan sonuçlarla karşılaşmıştır. İş istihdamının aslında cinsiyet ayrımının bir parçası olarak ucuz emek ve ucuz iş gücü olarak kadının aynı işi yapmasına rağmen erkeklerden daha az ücretle çalıştırılması, boşanmış kadınların ev geçimi sağlayabilecekleri iş alanlarının sınırlı kümede kalması onlara sadece ekonomik olarak değil sosyal ve kültürel bağlamda da sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Aile içi ilişkiler, sosyal çevre görüşmeleri, gezi seyahatleri, akraba ziyaretleri gibi durumlardan mahrum bırakılan boşanmış kadınlar sadece kendilerini ucuz iş gücü olarak çalıştıkları işlerde bulunabilme çabasına odaklanmaktadır. Akraba, eş, dost, komşu yardımlarının bir noktada bitmesi ile kendilerini ekonomik zorluk içerisinde bulan Yozgat'taki boşanmış kadınlar, yaptıkları işin karşılığını hiçbir zaman alamadıkları işlerde çalışmakla geçimini sağlamaktadır. Katılımcılardan 9 kişinin ortalama olarak 1100-2000 TL ekonomik gelire sahip olması ve bu sayının oranını %30 olarak en yüksek gelir oranını göstermesi, ekonomik gelir sağlamak isteyen eğitim düzeyi düşük olan kadınların en ucuz işlerde çalıştırılmasıyla kadın emeğinin sömürsünü ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak; "Ekonomik zorluk çekiyor musunuz?" sorusuna boşanan kadınların %66,6'sı 'Evet çekiyorum.' cevabını vermişlerdir. Çünkü düşük ücretlerle çalıştırılan kadınlar hem çocukları için hem de ev geçimi sağlayabilmek için çalışmaktadır. Kadınların ekonomik olarak zorluklarla baş etme mücadelesi bittiği zaman diğer cinsiyet ayrımı meseleleri ile mücadele etmeye başlamaktadır. Çalışan boşanmış kadınların iş yerlerindeki imajının ise ahlaki olarak alt seviyelere çekilmesiyle kadınların çalışma özgürlüğünü de kısıtlamaktadır.

Kadınların ekonomik zorluklarla mücadele etmesi diğer sorunları biraz daha geri planda bırakmakta ve bir gün ekonomik sorunlar çözülsün de bu geri planda kalan etmenler daha baskın bir şekilde baş gösterecektir. Örneğin yalnızca ekonomik olarak sorun yaşayan boşanan kadınlar karınlarını doyurabilmek için mücadele vermektedirler. Çocuğu olan boşanmış kadınların çocuklarının psikolojik yapılarıyla ilgilenememesi de bir gün psikolojik sorunların da baş göstereceği zemini hazırlayacaktır. Peki, tüm bunlar karşısında neler yapılabilir? Öncelikle eşinden boşanmış veya eşi vefat eden kadınlara Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığı ile kurs ve seminer verilebilir. Bu kadınlara kendi ayakları üzerinde durması için çeşitli iş kollarında eğitimler verilip istihdam yaratılabilir. Öyle ki bu dezavantajlı kadınlara verilen destek artırılır ve sürekli hale

gelirse toplumumuzun kanayan yarası olan boşanmış ve dul kadınlar hayata, aile ve çocuklarına daha verimli olarak geri kazandırılacaktır.

KAYNAKÇA

- Brandwein, R. A., C. A. Brown & E. M. Fox. (1974). Women And Children Last: The Social Situation Of Divorced Mothers And Their Children. *Journal of Marriage and the Family*, 36, pp. 498-514.
- Coakley J. (2005). The good father: parental expectations and youth sports, *Journal of Leisure Studies*, 25(2),155-163.
- Cosar, S., & Yegenoglu, M. (2009). The neoliberal restructuring of Turkey's social security system. *Monthly review*, 60(11), 36-49.
- Coşar, S., & Yeğenoğlu, M. (2011). New grounds for patriarchy in Turkey? Gender policy in the age of AKP. *South European Society and Politics*, 16(4), 555-573.
- Duncan, G. J., & Hoffman, S. D. (1985). A reconsideration of the economic consequences of marital dissolution. *Demography*, 22(4), 485-497.
- Gedik, E. (2015). Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi Ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı/Impact Of Gender Mainstreaming On Women's Movement In Turkey And The Concept Of Gender Justice. *Akademik Hassasiyetler*; Cilt 2, Sayı 4 (2015).
- Garfinkel, I., & McLanahan, S. S. (1986). Single mothers and their children: A new American dilemma.
- Gornick, J. C., Meyers, M. K., & Ross, K. E. (1998). Public policies and the employment of mothers: A cross-national study. *Social science quarterly*, 35-54.
- Gornick, J. C., & Meyers, M. K. (2003). *Families that work: Policies for reconciling parenthood and employment*. Russell Sage Foundation.
- Holden, K. C., & Smock, P. J. (1991). The economic costs of marital dissolution: Why do women bear a disproportionate cost?. *Annual review of sociology*, 51-78.
- Jenson, J. M., & Fraser, M. W. (2006). A risk and resilience framework for child, youth, and family policy. *Social policy for children & families: A risk and resilience perspective*, 118.
- Kavas, S. (2010). *Post Divorce Experience Of Highly Educated And Professional Women*. Unpublished PhD Dissertation, METU, Sociology.
- Kitson, G. C., & Morgan, L. A. (1990). The multiple consequences of divorce: A decade review. *Journal of Marriage and the Family*, 913-924.
- Lopata, H. Z. (1996). *Current widowhood: Myths & realities*. Sage Publications, Inc.
- Mahon, R. (2005) “The OECD and Reconciliation Agenda: Competing Blueprints, *Childcare Resource&Research Unit, Occasional Paper 20, University of Toronto*.
- Mortelmans, D., & Jansen, M. (2010). Income dynamics after divorce. A latent growth model of income change on the European Community Household Panel. *Brussels economic review*, 53(1), 85-107.
- Orloff, A. S. (2009). Should feminists aim for gender symmetry?: Why the dual-earner/dual-carer model may not be every feminist’s utopia. In *Institutions for Gender Egalitarianism: Creating the Conditions for Egalitarian Dual Earner/Dual Caregiver Families* (pp. 129-160).

-
- Raeymaeckers, P., Dewilde, C., Snoeckx, L., & Mortelmans, D. (2008). The influence of formal and informal support systems on the labour supply of divorced mothers. *European Societies*, 10(3), 453-477.
- Weitzman, L. and Dixon, R. (1981). The Alimony Myth: Does No-Fault Divorce Make Difference? *Family Law Quarterly*, 14(3), 473-521.